

İletişim Araştırmalarında Üçüncü Bir Yöntembilimsel Yaklaşımın Olanakları: Karma Yöntem Araştırması ve İletişim Çalışmaları

Potentialities of a Third Methodological Approach in Communication Studies: Mixed Method Research and Communication Studies

Nuray Hilal Tuğan, Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-Posta: nuray.tugan@hbv.edu.tr

<https://doi.org/10.47998/ikad.1061943>

Anahtar Kelimeler:

Eleştirel Söylem
Analizi,
Söylem Analizi,
İçerik Analizi,
Karma Yöntem,
Karma Yöntem
Desenleri.

Öz

Bilimsel çalışmalarda hangi yöntemin kullanılacağı, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği bakımından temel unsurlardan birisidir. Bilimsel araştırmalarda amaca ulaşmak için kullanılan sistematik prosedür ve adımları tanımlayan yöntem kavramı, bir araştırmacının bilimsel olup olmadığını belirleyen temel ölçüttür. Bu nedenle araştırmada hangi sorunun ele alınacağına karar verildikten sonraki aşamada hangi yöntemin kullanılacağına belirlenmesi, araştırmacının desenlenmesi açısından hayati bir önem arz etmektedir. Temel olarak sosyal bilimlerde Nicel, Nitel ve Karma olmak üzere üç araştırma deseni bulunmaktadır. Toplumsal gerçekliğin giderek karmaşıklaşması, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada, belirli araştırma desenleri içerisinde kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktadan hareketle iki araştırma yönteminin de kullanıldığı karma araştırma deseninin toplumsal gerçekliğin karmaşık doğasını açıklamak üzere kullanılan başlı başına bir yöntem olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal bilimler içerisinde disiplinlerarası doğasıyla tanımlanan iletişim çalışmalarında ise kullanılan bilimsel yöntemler, sosyal bilimlerin araştırma metodolojisinden etkilenmekle birlikte, çoğunlukla metin çözümlemesi temelli nitel çalışmalar ya da veri toplama tekniği olarak anket kullanan nicel çalışmalardır. Günümüz toplumlarında toplumsal yaşamı biçimlendiren en önemli kurumlardan biri olarak medyanın, giderek karmaşıklaşan bir toplumsal bağlam içerisinde karma yöntemle nasıl incelenebileceği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, makalede öncelikle karma yöntemin temel özellikleri açıklanmış, ardından medya çalışmalarında yöntem konusu üzerinde durulmuş, son olarak ise karma yöntemin iletişim çalışmalarında bilimsel bilginin elde edilmesinde kullanılma olanakları tartışılmıştır.

Keywords:

Critical Discourse
Analysis,
Discourse Analysis,
Content Analysis,
Mixed Method,
Mixed Method
Designs.

Abstract

The method will be used in scientific studies is one of the basic elements in terms of validity and reliability of the study. The concept of method, which defines the systematic procedures and steps used to achieve the purpose in scientific research, is the basic criterion that determines whether a research is scientific or not. Therefore, after deciding which question to deal with in the research, determining which method will be used in the next stage is of vital importance in terms of designing the research. Basically, there are three research designs in social sciences: quantitative, qualitative and mixed. The increasing complexity of social reality necessitated the use of quantitative and qualitative methods together in certain research designs. From this point of view, it is seen that the mixed research design, in which both research methods are used, has emerged as a method used to explain the complex nature of social reality. The scientific methods used in communication studies, which are defined by their interdisciplinary nature in social sciences, are influenced by the research methodology of social sciences, but mostly qualitative studies based on text analysis or quantitative studies using questionnaires as a data collection tool. The main problematic of this study is how the media, as one of the most important institutions shaping social life in today's societies, can be examined with a mixed method in an increasingly complex social context. In this context, first of all, the basic features of the mixed method are explained in the article, then the method in media studies is emphasized, and finally the potentialities of using the mixed method in obtaining scientific knowledge in communication studies are discussed.

Araştırmacı Orcid ID : 0000-0002-9184-6241
Geliş Tarihi : 23.01.2022
Kabul Tarihi : 02.03.2022

Giriş

Sosyal bilimlerde yöntem, güvenilir ve geçerli bilimsel bilgiye ulaşmada izlenen temel yaklaşımları ve söz konusu bilginin üretiminde kullanılan tüm teknik ve prosedürleri içermektedir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan paradigma¹ tartışmaları sonucunda nicel yöntemin pozitivist bakış açısının hakimiyeti sorgulanmış ve yorumlayıcı paradigma üzerine kurulu nitel çalışmalar sosyal bilimler alanında kullanılmaya başlanmıştır, ancak toplumsal olguların giderek karmaşıklaşması ve 21. yüzyılın hızla değişen dinamikleri sonucunda tek başına nicel ya da tek başına nitel yöntemin toplumsal olguları açıklamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Pragmatik bir dünya görüşüne dayanan karma yöntem araştırmaları özellikle psikoloji ve eğitim bilimleri gibi disiplinlerde nicel ve nitel yaklaşımların sınırlılıklarını aşarak, iki yaklaşımın avantajlarının sentezlendiği yeni bir araştırma deseni olarak karmaşık toplumsal olguları açıklamakta kullanılmaktadır. Ancak karma yöntem araştırmalarının sosyal bilimlerde yükselişine karşın iletişim çalışmaları alanında bu yaklaşımın aynı ivmeyi yakaladığını söylemek güçtür. Medya ve toplum arasındaki karmaşık, çok yönlü ilişkiyi ortaya koyabilmek için nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının bir arada kullanılması esasen alanın temel inceleme konularına ilişkin bütüncül, tutarlı ve derinlikli bir yaklaşımı ortaya koymakta büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Karma yöntem desenini sistematize eden en önemli isimlerden biri olan John. W. Creswell ve Vicki L. Plano Clark'ın Karma Yöntemin doğasını açıklarken verdikleri ilk örneğin iletişim alanından seçilmesi bu anlamda manidardır. Creswell ve Plano Clark (2018), Al Gore'un 2006 yapımı Uygunsuz Gerçek isimli ödüllü belgeselinde nicel verilere dayanan istatistikleri ve Al Gore'un iklim ve küresel ısınma ile ilgili kendi kişisel deneyimlerini içerdiğini belirterek, bu iki yaklaşımın belgeselde bir arada bulunmasını Greene'e de atıfta bulunarak "görme ve işitmenin çoklu yolları" olarak adlandırmaktadır. Buna göre "çoklu yollar günlük hayatta görülebilir olmanın yanı sıra karma yöntem araştırmaları için doğal bir çıkış halini almıştır" (Greene, 2007, aktaran Creswell ve Plano Clark, 2018). Dolayısıyla kitle iletişimi üzerine temellenen iletişim araştırmalarının doğası gereği yukarıda sözü edilen bu çoklu yollara sahip olması ve çoklu yolların çözümlenmesinin nicel ve nitel yaklaşımları aşan bir araştırma deseni ile incelenmesinin bütüncül ve disiplinlerarası bir yaklaşımla mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Çalışmada iletişim araştırmalarının özellikle yöntem konusunda yaşadığı tıkanmayı² ve

1 Çalışma boyunca paradigma kavramı Kuhn'cu (1995) anlamda bilimsel topluluğu oluşturan bilim insanlarının araştırmalarını yürüttükleri ve ele aldıkları olguya bakış açısını içeren geniş çerçeveler olarak ele alınmakta ve paradigma, yöntembilim (metodoloji) ve yöntem arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmamakla birlikte kavramların kapsayıcılığı açısından bir sıralama gözetilmektedir. Bu doğrultuda yöntembilim, Teddlie ve Tashakkori'nin (2015) tanımından yola çıkarak araştırma sorularının nasıl sorulması ve cevaplanmasına gerektiğine ilişkin geniş bir bilimsel yaklaşım olarak, yöntem ise örnekleme, veri toplama, veri analizi ve bulguların yorumlanmasını da içeren ve araştırma desenini uygulamaya yönelik belirli stratejiler ve araştırma adımları anlamında kullanılmaktadır. Çalışma boyunca araştırma yaklaşımı ve yöntem kavramlarının bazı durumlarda birbiri yerine kullanıldığı görülebilmektedir. Ancak bu çalışmada araştırma yaklaşımı; Creswell'in (2017, s3) tanımlamasına göre "kapsamlı varsayımlardan başlayıp detaylı veri toplama, analiz ve yorumlama yöntemlerine kadar yayılan bir araştırma sürecindeki plan ve prosedürler" olarak ele alınmakta ve temelde Nicel, Nitel ve Karma olmak üzere üç araştırma yaklaşımının bulunduğu kabul edilmektedir.

2 Bilimsel çalışmalarda edilgen bir dil kullanımının araştırmacının nesnellğe yaptığı vurgunun bir parçası olduğunu kabul etmekle birlikte, yorumlayıcı paradigmanın da etkisiyle alandaki kişisel deneyimlerin paylaşılmasının ve bu deneyimlerin birinci tekil şahıs ile açıklanmasının da önemli olduğunu ve bu çalışmanın amacına uygun

alana çok yönlü bir bakış açısı ile yaklaşmayı mümkün kılan karma yöntem araştırmasının iletişim çalışmalarında kullanım yollarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışma nitel bir araştırma yaklaşımına sahip olup, betimleyici bir araştırmadır. Bu doğrultuda karma yöntemin temel özellikleri belirli başlıklar altında ortaya konulduktan sonra, iletişim araştırmalarında karma yöntemin yer alma olasılıkları tartışılmıştır.

Karma Yöntem Araştırmasının Temelleri

Karma yöntem araştırması; hem felsefi varsayımları olan bir araştırma deseni hem de bir araştırma yöntemidir. Bir yöntem olarak karma yöntem araştırması, araştırma sürecinin pek çok aşamasında nitel ve nicel yaklaşımların karışımı ile veri toplama ve analiz işlemlerinin yönetilmesine rehberlik eden felsefi varsayımları içermektedir (Creswell ve Plano Clark, 2007, aktaran Creswell ve Plano Clark, 2018). Nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarından nispeten daha yeni bir araştırma tasarımı oluşturan karma yöntem, temel olarak söz konusu iki yaklaşımın dezavantajlarını en aza indirgeyerek, güçlü yönlerini bir araya getirme amacını taşımaktadır.

Nitel ve nicel yöntemlerin sosyal bilimlerde birlikte kullanıldığı ilk çalışmaların temelinde Campbell ve Fiske'nin tek bir yöntem ile elde edilen araştırma sonuçlarının doğruluğunu kontrol etmek için farklı bir yöntemden yararlanma fikri bulunmaktadır. 1960 ve 1970'li yıllarda iki yöntemi bir araya getiren çalışmalar bu yaklaşımı 'çoklu yöntem' ve 'üçgenleme'³ (çeşitleme-triangulation) olarak adlandırmış ve ayrı bir araştırma metodolojisi olmaktan çok bir ölçüm ve sonuçları doğrulama yöntemi olarak kullanmıştır (Çakır ve Türkeş-Kılıç, 2021). Creamer (2020), çeşitlemenin (üçgenleme-triangulation) aynı olgunun nicel ve nitel veri türleriyle ya da birden fazla noktadan veri toplama aracılığıyla doğrulamayı ve desteklemeyi içerdiğini belirterek, bu kavramın karma yöntem araştırmalarının temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Buna göre çeşitleme; nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının birbirinden farklı yöntembilimsel varsayımlara sahip olması yerine, felsefi yaklaşımları açısından örtüşen kısımları olduğunu ortaya koymaktadır.

Karma Yöntem Araştırmalarında çeşitleme yaklaşımı sistematize edilmeden önce, sosyal bilimlerde paradigma tartışmalarının da etkisiyle farklı veri türlerinin birlikte toplandığı ve değerlendirildiği çalışmalara rastlandığının belirtilmesi gerekmektedir. Creswell (2017a) 1970'li yıllarda, Sieber ve Jick gibi araştırmacıların hem nicel hem

---

düşüğünü düşünüyorum. Yukarıda ifade edilen "tıkanıklık" iletişim çalışmalarında özellikle alan çalışması gerçekleştirmek isteyen ve izleyici üzerine çalışan araştırmacılarda ortaya çıkmaktadır. Doktora aşamasında belirli izleyici kategorileri ya da belirli kuşaklar üzerine araştırma yapmak isteyen öğrenciler, çoğunlukla nicel araştırma tasarımına yönelmekte, veri toplama tekniği olarak anketi tercih etmekte, ancak söz konusu araştırma tasarımında herhangi bir örneklem kategorisine yönelik elde edilen bulgular yüzeysel olmaktadır. Diğer taraftan nitel yaklaşımı benimseyen öğrencilerin çalışmalarında ise genellenebilirlik düzeyi düşük gerçekleşmektedir. Dolayısıyla iki yaklaşımın bir arada kullanılması söz konusu sınırlılık ya da dezavantajların aşılmasını sağlayarak, iletişim araştırmalarında alternatif bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır.

3 Farklı kaynaklarda "triangulation" sözcüğü üçgenleme olarak çevrilmiş olmakla birlikte, metin içerisinde söz konusu atıftan sonra bu kavram "çeşitleme" olarak ifade edilmiştir. Creamer'in (2020), 'Tamamen Bütünleştirilmiş Karma Yöntem Araştırmaları' başlıklı kitabının çevirisinde kullanılan bu ifadenin, karma yöntem araştırmasının farklı veri türlerini, araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artıracak biçimde bir arada kullanılmasını belirten yaklaşımını daha bütüncül şekilde yansıttığı düşünülmektedir.

de nitel verileri içine alacak şekilde farklı veri türlerini topladıklarını ifade etmektedir. Buna göre Sieber, tek bir çalışma içerisinde araştırma tekniklerini bütünleştirerek ve yeni bir araştırma stili yaratarak derinlemesine durum çalışmalarının anket tekniği ile birleştirilmesini önerirken, Jick ise şirket evlilikleri sırasında yaşanan endişe ve iş güvensizliği hakkında zengin ve kapsamlı bir çözümlenmeye ulaşabilmek amacıyla anketlerden, yarı yapılandırılmış görüşmelerden, gözlemlerden ve arşiv belgelerinden faydalanmıştır.

1980'lerin ikinci yarısında nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanmak, araştırma bulgularının doğruluğunu kontrol etmenin ötesinde araştırmanın kapsamını genişletecek bütüncül bir araştırma yöntemi olarak görülmeye başlanmıştır. Greene, Caracelli ve Graham (1989) iki yöntemin bir arada kullanıldığı 57 araştırmayı tarayarak çeşitlenme haricinde tamamlayıcılık, gelişim, başlangıç ve genişletme olmak üzere dört gerekçe daha tanımlamıştır. 2000'li yılların sonunda Teddlie ve Tashakkori yöntem ifadesi yerine metodoloji tanımlamasını yaparak yaklaşımın kapsamını genişletmiş, böylece teknik bir veri toplama ve veri analizinin ötesinde, bir araştırma sürecinin her aşamasını kapsayan, nitel ve nicel yaklaşımlardan bağımsız, pragmatist ve dönüştürücü paradigmalara dayanan üçüncü bir metodolojik yaklaşım olarak karma yöntem araştırmasını alanyazına kazandırmışlardır (Çakır ve Türkeş-Kılıç, 2021).

Creswell ve Plano Clark (2018) karma yöntemi tanımlarken, yöntemleri, felsefeyi ve araştırma yönelimini birleştiren, karma yöntem çalışmasını tasarlamayı ve yürütmeyi sağlayan temel bileşenleri de içeren kapsayıcı bir tanım ortaya koyduklarını ifade etmektedir. Buna göre karma yöntem kullanan bir araştırmacının izlediği adımlar aşağıda yer almaktadır:

1. Araştırmacı araştırma sorularına dayalı olarak hem nitel hem nicel verileri ikna edici ve titiz bir şekilde toplar ve analiz eder.
2. Araştırmacı aynı anda iki veri türünü, bu veri türlerinden birini diğerinin içine yerleştirerek veya sırasıyla birini diğerinin üzerine inşa ederek bütünleştirir.
3. Araştırmacı araştırmanın vurgusuna göre veri türlerinden birine veya her ikisine öncelik verir.
4. Araştırmacı prosedürleri tek bir çalışma içerisinde veya bir çalışma programının birden fazla aşamasında kullanır.
5. Araştırmacı prosedürleri felsefi dünya görüşleri ve kuramsal bakış açıları kapsamında çerçeve içine alır.
6. Araştırmacı bu işlemleri çalışma yürütme planını yönlendiren özel araştırma deseni ile birleştirir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yeni bir araştırma metodolojisi olarak görülen bu yaklaşımın kökeni 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında değerlendirme, eğitim, yönetim, sosyoloji ve sağlık bilimleri gibi farklı alanlarda yapılan bireysel çalışmalara dayanmaktadır (Creswell, 2017b, s. 217). Farklı disiplinlerde ve ülkelerde çalışan birçok araştırmacı neredeyse aynı zaman sürecinde nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığını

çalışmaların gerekliliğine vurgu yapmışlardır. 1980'lerin sonlarından 1990'ların başlarına kadar sosyoloji alanında ABD'de Brewer ve Hunter, İngiltere'de Fielding ve Fielding; değerlendirme alanında yine ABD'de Greene, Cracelli ve Graham; yönetim alanında İngiltere'de Bryman; hemşirelik alanında Kanada'da Morse ve eğitim alanında ABD'de Creswell karma yöntem hakkında tanımlamalar yapmışlardır (Creswell ve Plano Clark, 2018). Kronolojik bir sıralama ile karma yöntemin bugün ulaştığı aşamayı özetlemek gerektiğinde aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır:

Tablo 1. Karma Yöntem Araştırmasının Kısa Tarihçesi

1959 Campbell ve Fiske	Çoklu kaynaklardan elde edilen nicel bilgilerin, psikolojik özelliklerin geçerlik incelemelerinde kullanılabileceğini tartışmışlardır.
1973 Sieber	Tarama araştırmaları ve alan çalışmalarının birleştirilme ve etkileşimini önermiştir.
1974 Campbell-1975 Cronbach	Nicel deneysel çalışmalara nitel verilerin dahil edilmesini savunmuştur.
1978 Denzin	Çoklu veri kaynaklarının (nitel ve nicel) kullanımını savunmuştur.
1980 Patton	Deneysel ve doğal desenler için yöntemsel karmaları tavsiye ederek, bu karmaların farklı kombinasyonlarının şekilsel gösterimi için birçok diyagram geliştirmiştir.
2006 Bryman	Farklı karma yöntem yaklaşımlarını bir araya getirmiştir.
2007 Creswell ve Plano Clark	Karma yöntem desenlerinin sınıflandırıldığı bir liste oluşturmuştur.

Creswell ve Plano Clark (2018, s. 25)

Günümüzde farklı yazarlar tarafından geliştirilen desenler, araştırma adımları ve araştırma gerçekleştirilirken uyulması gereken prosedürler giderek karma yöntem araştırmasının sosyal bilimlerin alanındaki konumunu sağlamlaştırmıştır. Araştırma tasarımının hayati adımlarından biri olarak yöntem seçimi, araştırmanın sorunsalı ve amaçlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile burada esas olan araştırmanın amacına uygun yöntembilimsel yaklaşımın ve yöntemin seçilmesidir. Bu anlamda karma yöntem araştırması yapılması planlandığında, bu araştırma tasarımının sağlam gerekçelere dayandırılması gerekmektedir.

Karma Yöntem Araştırmasının Gerekçeleri

Karma yöntemin temel dayanak noktasının, nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının zayıf yönlerini eleterek, güçlü yönlerini bir araya getiren bir bilimsel yöntem kavrayışı olduğu belirtilmişti. Bu anlamda karma yöntem ile yürütülmesi planlanan bilimsel bir çalışmanın gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile her araştırma sorunsalı

karma yöntem ile çalışılmaya uygun olmadığından, karma yöntem araştırması yürütmenin belirli ve sağlam gerekçelere dayandırılması gerekmektedir. Bu aşamada araştırma sorunsalı, araştırmanın amacı ve bilimsel araştırmanın desenlenmesi, planlanması ve sonuca ulaştırılması sürecinde izlenen yol olarak yöntemin birbiri ile tutarlı ve bütünlüklü olması esastır. Karma yöntemin bilimsel araştırmalarda tercih edilmesinin farklı dayanakları olmakla birlikte Creswell'e (2017b) göre bu yaklaşımın temel varsayımı; araştırmacının istatistikî eğilimleri (nicel veriler), öyküler ve kişisel deneyimlerle (nitel veriler) birleştirmesinin, araştırma problemini daha iyi anlamak için bu yöntemlerden herhangi birini yalnız başına kullanmaya kıyasla daha fazla avantajlı olacaktır.

Nitel ve nicel araştırma yaklaşımları arasındaki farklar çoğunlukla yedi kategori üzerinden ifade edilmektedir. Bunlar nicel ve nitel veriler arasındaki farklılıklar, nicel yaklaşımda olguların yapay ortamlarda araştırılması, nitel yaklaşımda ise doğal ortamların araştırılması, nitel yaklaşımda anlamlara odaklanılırken, nicel yaklaşımın davranışları incelemesi, nitel yaklaşımın tümevarımsal bir bakış açısı benimsemesi, nicel yaklaşımın ise tersine tümdengelimsel bir akıl yürütmeyi kullanması, nicel yaklaşımın nomotetik bir bakış açısıyla bilimsel yasaları keşfetmeyi amaçlarken, nitel yaklaşımın idiyografik bir bakış açısıyla örüntüleri ve toplumsal olarak inşa edilen anlamları saptamayı hedeflemesi, araştırmacının nicel yaklaşımda tarafsızlık iddiası taşıırken, nitel yaklaşımda çalışma konusu ile temas halinde olması, son olarak ise nicel araştırmanın geniş bir örneklem üzerinde yürütülmesi, nitel araştırmada ise örneklemin az sayıda özne ile sınırlı olmasıdır (Punch, 2005; Neuman, 2006).

Yukarıda sıralanan bu farklılıklar, iki farklı araştırma tasarımının esasen güçlü ve zayıf yönlerini de içermektedir. Karma yöntemin dayanak noktası bu anlamda bu farklılıkları araştırma sorusuna verilecek cevaba ulaşmada faydacı bir yaklaşımla, birer avantaja dönüştürerek bir araya getirmektir. Nitel ve Nicel yaklaşımlarının birleştirilmesinin yöntembilimsel gerekçesini tartışan Punch (2005) yaklaşımları birleştirmenin özel nedenlerinin, araştırmanın pratik koşulları ve bağlamı ışığında belirli durumlar açısından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. İki yaklaşımı birleştirmenin farklı yollarını öneren, Bryman, Miles ve Huberman, Creswell gibi araştırmacıların kategorilerini ortaya koyan Punch (2005), esas olarak iki araştırma yönteminin bir arada kullanılmasının temel gerekçesini yöntemlerin güçlü yanlarını bütünleştirerek, araştırma yaklaşımını güçlendirmek olduğunu belirtmektedir. Bu noktada nicel ve nitel yaklaşımların güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak, karma yöntem araştırmasının bir araştırmada tercih edilme gerekçesini daha açık ve net şekilde ortaya koyacaktır. Neuman (2006), nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının birbirinden farklılıkları bulunmasına rağmen, esasen bu iki yaklaşımın birbirini tamamladığını belirtmektedir. Buna göre iki yaklaşım arasındaki temel fark; araştırma sonucunda elde verilerin doğasından kaynaklanmaktadır. Nicel yöntemde; sayılar biçimindeki katı veriler (hard data) elde edilmeye çalışılırken, nitel yöntemde; izlenimler, kelimeler, cümleler, fotoğraflar, semboller gibi yumuşak olarak adlandırılan verilere (soft data) ulaşılmaktadır. Aşağıda yer alan tablolarda yer alan güçlü ve zayıf yönler esasen iki yöntemdeki verilerin doğasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2. Nitel Araştırma Yaklaşımının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Nitel Araştırma	
Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Az sayıda kişinin detaylı bakış açılarını sunar. Katılımcıların görüşlerini ortaya koyar. Katılımcıların deneyimlerinin kendi bağlamında anlaşılmasını sağlar. Araştırmacının değil, katılımcıların görüşlerine dayalıdır. İnsanların yaşam öykülerini yansıtır.	<ul style="list-style-type: none"> Sınırlı bir genellenebilirliğe sahiptir. Kelimeler, betimlemeler vs. gibi zayıf veriler sunar (sayılar gibi güçlü veriler sunmamakla eleştirilir). Örnekleme sınırlı ve az sayıda kişiden oluşur. Oldukça sübjektiftir. Katılımcılara dayalı olduğu için araştırmacının deneyimlerini kullanmayı sınırlandırır.

Creswell ve Plano Clark'tan (2018) uyarlanmıştır.

Tablo 3. Nicel Araştırma Yaklaşımının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Nicel Araştırma	
Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<p>Çok geniş kitleler üzerinden sonuçlar çıkarır. Verileri verimli bir biçimde analiz eder. Veriler arasında ilişkiler araştırır. Muhtemel neden sonuç ilişkilerini irdeler. Ön yargıları kontrol eder. İnsanların sayısal tercihlerine hitap eder.</p>	<p>İnsani anlama odaklı değildir. Katılımcıların görüşlerini kaydetmez. Katılımcıların durumları ve ilişkileri hakkında çok sınırlı bilgi sunar. Büyük oranda araştırmacı eksenslidir.</p>

Creswell ve Plano Clark'tan (2018) uyarlanmıştır.

Yukarıda güçlü ve zayıf yönlerinin kategorize edildiği iki yaklaşım arasındaki kalıplaşmış farklılıkların abartılmış olabileceğini savunan Punch (2005), iki yaklaşımın ardında yatan amaçların düşünüldüğünden daha fazla örtüştüğünü belirtmektedir. Buna göre önemli olan, araştırma soruları ve yöntemlerin birbiri ile uyumlu ve denk olmasıdır. Hiçbir yaklaşım bir diğeri karşısında üstünlüğe sahip değildir ve her birinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Araştırmacının bu anlamda birincil görevi her yaklaşımın güçlü ve zayıf yönlerini kavramak, bu güçlü ve zayıf yönleri göz önünde bulundurarak belli bir araştırmanın koşullarını çözümlmek ve araştırma sorunsalını yanıtlayacak en uygun yöntemi seçmektir. Bu doğrultuda ele alınan araştırma sorunsalı her iki yaklaşımın birlikte kullanılmasıyla, daha derinlikli, tutarlı ve bütünlüklü çözümlenebiliyorsa ya da araştırma sorusu bu şekilde hakkıyla cevaplanabiliyorsa karma yöntem araştırması tercih edilmelidir.

Greene, Caracelli ve Graham (1989) ise karma yöntemin araştırmalarda kullanılma sebeplerini farklı araştırmacıların yaklaşımlarını inceleyerek beş başlık altında toplamıştır. Çeşitleme, Tamamlayıcılık, Geliştirme, Başlangıç ve Genişletme olarak ifade edilen bu amaçlar farklı gerekçelere dayandırılmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda amaçlar ve

gerekçeler açıklamalarıyla ifade edilmiştir.

Tablo 4. Karma Yöntem Araştırmasının Gerekçeleri

Amaç	Gereke
Çeşitleme: Farklı yöntemlerden elde edilen sonuçların yakınsamasını, doğrulanmasını ve uygunluğunu araştırır.	Birbiriyle ilgisiz varyans kaynaklarının heterojenliğini ortadan kaldırarak veya maksimize ederek yapıların ve araştırma sonuçlarının geçerliliğini artırmak gerekçesiyle yapılır.
Tamamlayıcılık: Bir yöntemden elde edilen sonuçların diğer yöntemden elde edilen sonuçlarla detaylandırılması, geliştirilmesi, örneklenmesi ve açıklığa kavuşturulmasını amaçlar.	Hem yöntemin doğal güçlerinden yararlanarak hem de yöntemlerdeki ve diğer kaynaklardaki doğal önyargıları ortadan kaldırarak, yapıların ve sorgulama sonuçlarının yorumlanabilirliğini, anlamlılığını ve geçerliliğini artırmak gerekçesiyle yapılır.
Geliştirme: Bir yöntemin sonuçlarını diğer yöntemi geliştirmeye veya bilgilendirmeye yardımcı olmak için kullanmayı amaçlar.	Yöntemlerin güçlü yönlerinden faydalanarak, yapıların ve sorgulama sonuçlarının geçerliliği artırmak gerekçesiyle yapılır.
Başlangıç: Paradoks ve çelişkinin keşfini, çerçevelerin yeni bakış açıları, soruların veya bir yöntemden elde edilen sonuçların sorularla veya diğer yöntemin sonuçlarıyla yeniden düzenlenmesini amaçlar.	Farklı yöntem ve paradigmalardan farklı bakış açılarından analiz ederek araştırma sonuçlarının ve yorumlarının genişliğini ve derinliğini artırmak gerekçesiyle yapılır.
Genişletme: Farklı sorgulama bileşenleri için farklı yöntemler kullanarak sorgulamanın genişliğini ve aralığını genişletmeyi amaçlar.	Çoklu sorgulama bileşenleri için en uygun yöntemleri seçerek sorgulamanın kapsamını artırmak gerekçesiyle yapılır.

Greene, Caracelli ve Graham'dan (1989) uyarlanmıştır.

Greene, Caracelli ve Graham'ın (1989) kategorize ettiği amaçlar ve bu amaçlara bağlı gerekçeler açısından yaklaşıldığında bilimsel çalışmada hangi yöntem tercih edilirse edilsin, temel dayanak noktasının araştırma sorusuna en uygun yaklaşımın belirlenmesi olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilimlerde bilimsel araştırmaların birinci amacı; ele aldıkları, inceledikleri toplumsal olguları açıklamak, tanımlamak ya da incelemektir. Bu üç temel amacı gerçekleştirebilmek için izlenen yol olarak bilimsel yöntemler araştırmacının çalışmasının geçerlilik ve güvenilirliğini sağlayan temel nitelikleri de içermektedir. Sosyal bilimlerin tarihsel süreçte gelişimi incelendiğinde nicel ve nitel yaklaşımların farklı türdeki soruları açıklamada, tanımlamada ve incelemede farklı yollar izlediği ve farklı araştırma sorularını cevaplamak için kullanıldığı görülmektedir. Karma yöntem araştırması da bu amaç doğrultusunda içinde bulunulan dönemde, toplumsal olguları incelerken en uygun olan yaklaşımı seçmenin faydalarına odaklanan ve uyumluluk tezi adı verilen bir bilimsel yaklaşım üzerine inşa edilmiştir.

Uyumluluk Tezi: Karma Yöntem Araştırmalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Karma yöntem araştırmasının bileşenleri “uyumluluk tezi” adı verilen ve nitel ve nicel araştırma yöntem ve felsefelerinin birbirini tamamlayarak kullanılması

gerektiğini savunan yaklaşıma dayanmaktadır. Bu yaklaşımda nitel ve nicel araştırma yaklaşımları tek bir araştırma sorusuna veya ilişkili araştırma soruları dizisine cevap vermek için birlikte kullanılabilir (Christensen, Johnson ve Turner, 2020). Nicel yaklaşım pozitivist paradigma ile karakterize olurken, nitel yaklaşım yorumlayıcı paradigma ile özdeşleştirilmektedir. Her iki yaklaşımın bilimsel bir çalışmada birlikte kullanılabilmesi fikri üzerine kurulu olan karma araştırma deseni ise pragmatist felsefe ile ilişkilendirilmektedir. Yöntemlerin yalnızca veri toplama tekniklerine indirgenemeyeceği temel fikrinden hareketle farklı araştırma desen ya da tasarımlarının üzerine temellendiği dünya görüşlerini incelemekte fayda bulunmaktadır. Buna göre öncelikle nitel ve nicel yaklaşımlar arasındaki paradigma farkları aşağıdaki tabloda ortaya konulmaktadır:

Tablo 5. Pozitivist ve Yorumlayıcı Paradigma Arasındaki Farklar

Pozitivist/Akılci Paradigma	Yorumlayıcı/Yorumsamacı Paradigma
Evren, etkileşimsiz, kendi içinde tekdüze, farklı ve kendine özgü sistemlerin bir toplamıdır.	Değişkenlik, çeşitlilik ve karşılıklı etkileşim bütün sistem ve olguların özelliğidir.
Sistemler en basitten karmaşığa kadar hiyerarşik bir sırada sınıflandırılabilir.	Sistemler, hiyerarşik ve piramitsel değil, aksine önceden kestirilemez karşılıklı sınırlılık, etkileşim ve hareketlerle belirlenen düzenlerdir.
Evren, saat gibi çalışan mekanik bir obje ya da makinedir.	Evreni oluşturan her parça birbiri ile ilintilidir ve bütünü bilgisini taşır.
Evren, mekanik olarak ele alındığında gerekli matematiksel modellerin oluşturulması ve yeterli hesaplama gücü ile herhangi bir sistemin sonuçları önceden kestirilebilir.	Olasılıklar bilinebilir ya da tahmin edilebilir; ancak kesin sonuçlar kestirilemez.
Parçalar arasında nedensellik ilişkisi biliniyorsa, bu ilişkinin sonuçlarını açıklamak da mümkündür.	Parçalar arasındaki nedensellik ilişkisi doğrusal değildir ve karşılıklı nedensellik vardır.
Sistemlerde meydana gelen değişim nicel ve birikim şeklindedir.	Sistemler, nicel değişimlerden çok nitel değişimi yansıtacak şekilde çeşitlilik, açıklılık, karmaşıklık, karşılıklı nedensellik ve belirsizlik özelliği taşırlar.
Bilimsel araştırma sürecinde gözlemci ve gözlenen kesin sınırlarla birbirinden ayrılmıştır.	Gözlemci gözlenenden soyutlanmış ve uzak değildir. Gözlemcinin bakış açısı vardır.

Scwartz ve Ogilvy'den aktaran Yıldırım ve Şimşek (2018).

Farklı araştırma yöntemlerinin üzerine temellendiği farklı paradigmanın, araştırma tasarımından veri toplama tekniğinin seçilmesine kadar araştırmanın tüm adımlarının nasıl ilerleyeceğini belirlediği göz önünde bulundurulduğunda, pragmatist paradigma ile özdeşleştirilen karma yöntem araştırmasının sorun merkezli ve çoğulcu bir dünya görüşü üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Creswell ve Plano Clark (2018) karma yöntemde pragmatizmin kullanılmasını araştırma odağının, yöntemlerden ziyade araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlar, araştırma sorununun önemi ve çalışılan konudaki sorunlar için çoklu veri toplama yöntemlerinin kullanımı ile ilişkilendirmektedir.

Bu bağlamda pragmatizmin karma yöntem araştırmasında uygulama biçimlerini beş başlık altında toplamak mümkündür (Creswell ve Plano Clark, 2018, s. 47):

1. Araştırmacılar bu yaklaşımda hipotezleri test etmekte ve çoklu bakış açıları elde etmektedir.
2. Araştırmacılar araştırma problemini ifade etmek için bu sorunu en iyi açıklayabilecek yöntem ve teknikleri seçerek veri toplamaktadır.
3. Araştırmacılar çoklu bakış açılarına değer vererek hem önyargılı hem de önyargılı olmayan bakış açılarını hesaba katmaktadır.
4. Araştırmacılar nicel ve nitel verileri aynı araştırma sorunsalını açıklayabilmek için toplar ve bu verileri sentezler.
5. Araştırmacılar yazım dili olarak hem formal hem de informal yazım stillerini kullanabilmektedir.

Pragmatist paradigmada temel, esas hakikatlerin araştırılması reddedilmekte, soyut felsefi sistemler kurmaktan kaçınılmaktadır. Bunun yerine somut deneyimler ve dil üzerine kurulu değişen hakikatlerin çoğulluğunu öne sürerek, hakikatin değerinin kendi sonuçları ya da kullanım değerine göre belirlendiği bir eğilim tercih edilmektedir (Marshall, 2003). Bu felsefi yaklaşımın karma yöntemde uygulanması ise araştırmacıların araştırma sorularına ve araştırmalarını gerçekleştirirken karşılaştıkları pratik durumlara bağlı olacaktır. Bu anlamda araştırmaya uygulandığında, pragmatist felsefe, araştırma bileşenlerini araştırma sorunsalı ve araştırma durumu için en iyi şekilde çalışacak biçimde birleştirmeyi içermektedir. Buna göre pragmatist araştırmacı, nitel ve nicel araştırmanın sağladığı perspektifler hakkında dikkatlice düşünmekte ve ardından araştırma sorusunu veya sorularını ele almak için karma bir yaklaşım oluşturmaktadır. Söz konusu bu pragmatist yaklaşıma “diyalektik pragmatizm” adı verilmektedir (Johnson ve Christensen, 2014, s. 82; s. 648).

Nicel ve nitel yöntemlerin belirli araştırma desenleri içerisinde yukarıda ifade edilen diyalektik pragmatist bir yaklaşım bağlamında bir arada kullanılması, bu desenler uygulanarak elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirlik açısından kontrol edilmesini kolaylaştırmaktadır. Karma yöntem araştırmalarında geçerlilik ve güvenilirlik hayati derecede öneme sahiptir ve her iki yaklaşımın zayıf yönlerinin elenmesi bu anlamda karma yöntemle gerçekleştirilen araştırmaların güvenilirliğini artırmaktadır. Onwuegbuzie ve Johnson (2006) karma yöntem araştırmalarında geçerlilik türlerini dokuz kategoride ele almaktadır. Bunlar; örnek bütünlüğe geçerliliği, dahili-harici geçerlilik, zayıflıkları en aza indigeme geçerliliği, ardışık (dizgesel) geçerlilik, dönüştürme geçerliliği, paradigma karması geçerliliği, ölçülebilirlik, çoklu geçerlilik ve değer geçerliliği olarak ifade edilebilmektedir. Aşağıda yer alan tabloda her bir geçerlilik kategorisinin açıklaması yer almaktadır:

Tablo 6. Karma Yöntem Araştırmalarında Geçerlilik Türleri

Geçerlilik Türü	Açıklama
Örnek Bütünleşme Geçerliliği	Nicel ve nitel örnekleme tasarımları arasındaki ilişkiden kaliteli meta-çıkarımlar yapılması.
Dahili-Harici Geçerlilik	Araştırmacının açıklama ve betimleme amacıyla gözlemci ve gözlenenin bakış açısını doğru ve uygun şekilde bir şekilde sunması.
Zayıflıkları En Aza İndirgeme Geçerliliği	Bir yaklaşımdaki zayıflıklar ve dezavantajların diğer yaklaşımın güçlü yönleriyle telafi edilmesi.
Ardışık (Dizgesel) Geçerlilik	Nicel ve nitel aşamalar tersine çevrildiğinde araştırma sonuçlarının değişmeyeceğinden emin olunması.
Dönüştürme Geçerliliği	Nicelleştirmenin veya nitel verilerin kullanımının ne ölçüde kaliteli ve araştırma sorunsalını daha iyi açıkladığının belirlenmesi.
Paradigma Karması Geçerliliği	Araştırmacının kullandığı nitel ve nicel kavramların altında yatan epistemolojik, ontolojik, aksiyolojik, metodolojik ve retorik inançların başarıyla bir araya getirilmesi veya kullanılabilir bir desende harmanlanması.
Ölçülebilirlik	Araştırmada yapılan meta çıkarımların, Gestalt kuramı ve entegrasyonun bilişsel sürecine dayanan karma bir dünya görüşünü yansıtması.
Çoklu Geçerlilik	Araştırmanın nicel ve nitel bileşenlerinin meşruiyetini ele alma derecesinin nicel, nitel ve karma geçerlilik türlerinin kullanılmasından kaynaklanması ve yüksek kaliteli meta çıkarımlar sağlaması.
Değer Geçerliliği	Karma yöntem araştırması tüketicilerinin, bir çalışmanın hem nicel hem de nitel bileşenlerinden kaynaklanan meta çıkarımlara ne ölçüde değer verdiği.

Onwuegbuzie ve Johnson'dan (2006) uyarlandı.

Karma yöntem araştırması bir araştırma tasarımı olarak yaygınlaştıkça yukarıda dokuz başlıkta ifade edilen geçerlilik türleri de daha belirgin hale gelecektir. Geçerlilik kategorilerinin sınırlarının çizilmesi ve üzerinde durulması karma yöntem araştırmalarının bir çalışmaya bilimsel niteliği sağlayacak olan geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerine verilen önemin de bir göstergesi olarak ele alınmalıdır. Karma araştırma yönteminin önemini genel, pratik ve işlemsel olmak üzere üç kategoride ele alan Creswell'e (2017b) göre genel seviyede karma yöntem nitel ve nicel araştırmaları birleştirme gücüyle beraber her iki yaklaşımın sınırlılıklarını en aza indirmesi sebebiyle tercih edilmekte, pratik düzeyde ise karma yöntem bütünleştirilmiş bir araştırma yaklaşımı sunması nedeniyle yeni araştırma işlemlerinin safhaları açısından ilgi çekici olmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında nitel ve nicel verilere ulaşma olanağının bulunduğu araştırmalarda en ideal yaklaşım olarak görülmektedir. İşlemsel seviyede ise araştırma sorularının daha iyi anlaşılması için faydalı

bir stratejidir.

Karma yöntem araştırmasının yukarıda ifade edilen avantajları ve güçlü yönlerinin yanı sıra bazı zayıf ve geliştirilmeye açık yönlerinin bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Johnson ve Onwuegbuzie (2004) karma yöntemin güçlü ve zayıf yönlerini aşağıdaki şekilde kategorize etmektedir:

Tablo 7. Karma Yöntem Araştırmasının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Sayılarla anlam katmak için kelimeler, resimler ve anlatı kullanılabilir.	Özellikle iki veya daha fazla yaklaşımın aynı anda kullanılması bekleniyorsa, tek bir araştırmacının hem nitel hem de nicel araştırmayı yürütmesi zor olabilir; bir araştırma ekibi gerektirebilir.
Sayılar kelimelere, resimlere ve anlatıma kesinlik eklemek için kullanılabilir.	Araştırmacı, çoklu yöntem ve yaklaşımları öğrenmeli ve bunları uygun şekilde nasıl karıştıracağını anlamalıdır.
Nitel ve nicel araştırmanın güçlü yönleri bir arada kullanılabilir.	Yöntembilimsel saflığı savunanlar (Methodological purists), araştırmacıların her zaman nitel veya nicel bir paradigma içinde çalışması gerektiğini, diğer bir ifade ile bunlardan birini tercih etmesi gerektiğini iddia etmektedir.
Araştırmacı, temellendirilmiş bir teori üretebilir ve test edebilir.	Diğer yöntemlere nazaran daha pahalıdır.
Araştırmacı tek bir yaklaşım ya da yöntemle sınırlanmadığı için daha geniş bir araştırma sorunsalı yelpazesine cevap verebilir.	Diğer yöntemlere nazaran daha fazla zaman almaktadır.
Bir araştırmacı, tek bir araştırma çalışmasında her ikisini de kullanarak başka bir yöntemin zayıf yönlerinin üstesinden gelmek için ek bir yöntemin güçlü yönlerini kullanabilir.	Karma araştırma yönteminin farklı paradigmaları bir arada nasıl kullanacağı, nicel ve nitel verilerin nasıl analiz edileceği, çelişkili sonuçların nasıl yorumlanacağı gibi bazı ayrıntıları üzerinde çalışılmayı beklemektedir.
Bulguların yakınsaması ve doğrulanması yoluyla bir sonuca varmak için daha güçlü kanıtlar sağlayabilir.	

Onwuegbuzie ve Johnson'dan (2004) uyarlanmıştır.

Onwuegbuzie ve Johnson'nın (2004) karma yöntem araştırmasının güçlü yönleri üzerinde dururken, vurguladıkları temel nokta nicel ve nitel yöntemlerin belirli zayıflıkları ve güçlü yanlarının bulunduğu ve her iki yöntem bir arada kullanıldığında söz konusu zayıf yönlerin en aza indirilerek güçlü yönlerin ön plana çıkartılmasının mümkün olduğudur. Ancak karma yöntemin yalnızca nicel ve nitel olmak üzere iki farklı veri setinin bir arada kullanılması olarak anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle karma yöntem araştırması çoğunlukla çok yöntemli araştırmalarla karıştırılmaktadır. Balcı (2020), aynı paradigma içerisinde birbirine uyumlu bir dizi yöntemin kullanıldığı çok yöntemli çalışmalarla, karma yöntem arasında kesin bir sınır çizmektedir. Buna göre tek

bir araştırma paradigması içerisinde aynı paradigmayla tutarlı olan farklı veri toplama ve analiz yöntemleri uygulandığı takdirde çoklu yöntem, araştırma sorunsalının doğasına uygun bir araştırma deseni içerisinde nicel ve nitel yöntemlerin sıralamasına dikkat edilerek gerçekleştirilen çalışmaları ise karma yöntem araştırması olarak tanımlamak gerekmektedir. Nicel ve nitel yöntemlerin ve veri toplama tekniklerinin belirli bir sıralama dahilinde ya da aynı anda kullanılması karma yöntem araştırmalarının farklı desen kategorileri içerisinde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Karma Yöntem Araştırması Desenleri

Araştırma yaklaşımları, kapsamlı varsayımlardan başlayıp detaylı veri toplama, analiz ve yorumlama yöntemlerine kadar yayılan bir araştırma sürecindeki plan ve prosedürlerdir. Bu plan araştırma sürecinde çeşitli kararların alınmasını gerektirmekle birlikte, ilk verilmesi gereken karar bir konuyu araştırırken hangi yaklaşımın kullanılması gerektiğidir. Bu kararın şekillenmesinde araştırmacının felsefi varsayımları ya da paradigması, araştırma deseni olarak adlandırılan araştırma prosedürleri, veri toplama, analiz ve yorumlamaya yönelik özel araştırma yöntemleri belirleyicidir (Creswell, 2017b, s. 3).

Creswell (2017b) araştırma desenini bilimsel araştırma gerçekleştirirken izlenmesi gereken prosedürlerle özdeşleştirirken, Maxwell (2018), araştırma desenini daha geniş bir çerçeve içerisinde bir ürün veya sanat eserindeki işleyişi, gelişimi ve sanat eserini ya da ürünü meydana getiren öğelerin düzenlenmesini yöneten temel bir şema olarak ele almaktadır. Nicel ve nitel araştırma desenlerini birleştiren bir araştırma yaklaşımı olarak karma araştırma, farklı yazarlar tarafından farklı desenlerle kategorize edilmektedir. Karma yöntem tarihsel bir bağlamda ele alındığında da bu desenlerin yakın tarihte giderek arttığını söylemek mümkündür.

Karma yöntem araştırmalarında, araştırma sorularını yanıtlamak için nitel ve nicel veriler toplanarak analiz edilmekte, bunun yanı sıra nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yönleri kullanılarak, nitel ve nicel veriler özel bir karma yöntem deseniyle birleştirilmekte ve bütünleştirilmektedir. Söz konusu desen, zaman zaman bir kuram ya da felsefe içinde ele alınmaktadır (Creswell, 2017b).

Teddlie ve Tashakkori (2015), Morse'un Karma Yöntem araştırmaları için geliştirdiği üçlü sistemden (projenin nitel ya da nicel odaklı olup olmaması, seçilen desende hangi boyutun baskın olacağı, farklı yöntemler kullanan projelerin eş zamanlı mı yoksa sıralı mı yürütüleceği) yola çıkarak, tek yöntemli desenler ve karma yöntem desenleri başlıklı bir yöntem-aşama matrisi oluşturmuşlardır. Buna göre Karma Yöntem Çok Aşamalı desenler beş kategoriye ayrılmaktadır:

1. Paralel/Eş zamanlı karma desenler
2. Sıralı Karma Desenler
3. Dönüştürücü Karma Desenler
4. Çok Katmanlı Karma Desenler
5. Tam İç İç Geçmiş Karma Desenler

Yukarıda ifade edilen çok aşamalı desenlerin yanı sıra tek yaklaşımlı desenleri de kategorize ederek, Paralel/Eş zamanlı Tek Yöntemli ve Sıralı Tek Yöntemli desenler olarak iki başlıkta ele almışlardır.

Araştırma desenlerini, bilimsel araştırmalarda veri toplama, analiz etme, yorumlama ve araştırma sonuçlarını raporlamaya yönelik yollar olarak tanımlayan Creswell ve Plano Clark (2018), karma yönteme ilişkin literatürde birçok farklı desen yaklaşımının bulunduğunu ve bu desen yaklaşımlarının tipoloji tabanlı ve dinamik olmak üzere iki başlık altında ele alınabileceğini belirtmektedir. Bu açıdan ele alındığında tipoloji tabanlı yaklaşım, faydalı karma yöntem desenlerinin sınıflandırılması ile belli bir araştırmanın amaç ve sorunlarına uygun olan desenin seçilmesi ve uyarlanmasını mümkün kılarken, dinamik yaklaşımlar mevcut bir tipolojiden uygun bir desenin seçilmesi yerine araştırma deseninin çoklu bileşenleri üzerine odaklanmakta ve Maxwell ve Loomis'in etkileşimsel sistem odaklı⁴ yaklaşımının üzerine temellenmektedir.

Araştırma sorunsalını ele almak için sağlam bir yol önerme ve araştırma süresince ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde yol gösterme potansiyeli nedeniyle karma yöntem araştırmasına yeni başlayan araştırmacıların tipoloji temelli bir yaklaşımı benimsemelerini öneren Creswell ve Plano Clark (2018) kendi tipoloji temelli yaklaşımlarını altı kategoride toplamıştır. Bunlar:

1. Yakınsayan paralel desen
2. Açıklayıcı sıralı desen
3. Keşfedici Sıralı desen
4. İç içe karma desen
5. Dönüştürücü desen
6. Çok aşamalı desen

Desenlerin temel özellikleri aşağıdaki tabloda açıklanmaktadır:

Tablo 8. Karma Yöntem Araştırması Desenleri

Desen	Açıklama
Yakınsayan paralel desen	Nitel ve nicel aşamalar eş zamanlı olarak uygulanır. Yöntemlere eşit öncelik verilir.
Açıklayıcı sıralı desen	Önce nicel veriler toplanır ve çözümlenir, ardından nitel veriler toplanır ve çözümlenir.

4 Özellikle nitel araştırmalar için geliştirilen etkileşimli tasarımda, araştırma tasarımının döngüsel bir süreç olarak planlanmasına gönderme yapılmaktadır. Maxwell'e (2018) göre araştırma tasarımının tipolojik ve sıralı modelleri nitel araştırma ile uyumlu değildir. Doğası gereği değişmez ve belirli bir sırayı takip eden araştırma tasarımlarına uygun olmayan nitel araştırma, başlangıçta ele alınan bir karara bağlı kalma yerine tümevarımsal bir yaklaşım izlemektedir. Diğer bir ifade ile nitel bir araştırmada tasarımın herhangi bir bileşeni, yeni gelişmeler ya da diğer bileşenlerde oluşan değişiklikler sonucunda çalışma sürecinde yeniden ele alınabilir ya da değiştirilebilir. Bu anlamda nitel araştırmalar deneysel psikolojiden ziyade paleontoloji gibi alanda karşılaşılan gerçekler dolayısıyla en iyi hesaplanmış planların dahi değiştirilmesinin gerektiği bilim dallarının yaklaşımlarına benzemektedir.

Keşfedici Sıralı desen	Nitel verilerin toplanması ve çözümlenmesine öncelik verilir. İkinci aşamada birinci aşamanın nitel sonuçları test edilir ve genelleştirilir.
İç İçe Karma Desen	Deneysel çalışma gibi nicel bir aşama içerisine nitel bir aşama veya durum çalışması gibi nitel bir aşama içerisine nicel bir aşama eklenebilir.
Dönüştürücü Desen	Hem nicel hem de nitel veri içeren bir desende, kapsayıcı bir perspektif olarak sosyal adalet ya da güçten kaynağını almış bir kuramsal bakıştan faydalanılır.
Çok Aşamalı Desen	Belirli bir programın uzun vadeli amacını en iyi şekilde anlamak için, süreçte eş zamanlı ve sıralı stratejiler koordineli biçimde kullanılır.

Creswell ve Plano Clark'dan (2018) uyarlanmıştır.

Yukarıda ele alınan karma yöntem araştırması desenlerinin uygulamada iletişim araştırmalarında daha işlevsel olacağı düşünüldüğü için yer verilmiştir. Creswell ve Plano Clark ile Teddlie ve Tashakkori'nin dışında yine adı geçen Moore, Leech ve Onwuegbuzie, Johnson ve Onwuegbuzie'nin de farklı desen kategorileri bulunmaktadır.

Karma yöntem kullanan araştırma tasarımlarının, araştırma sorusuna ve buna bağlı olarak araştırmanın amacına göre değişiklik gösterdiğine vurgu yapan Çakır ve Türkeş-Kılıç (2021), araştırmacının hangi karma yöntem tasarımını kullanacağını araştırma sorusu ve araştırmanın amacının belirlediğini belirtmektedir. Buna göre karma yöntem tasarımlarını ayırt etmek için zamanlama, ağırlık ve birleşim olmak üzere üç temel faktörün göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Creswell ve Plano Clark (2018) ise en uygun karma yöntem desenini seçerken dört temel unsurun göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu unsur yukarıda belirtilen zamanlama, ağırlık ve birleşim faktörleriyle uyumludur. Buna göre karma yöntem araştırması deseni belirlenirken, nicel ve nitel aşamaları arasındaki etkileşim seviyesi belirlenmeli, araştırmada nicel ve nitel aşamaların hangisine öncelik verileceğine karar verilmeli, nitel ve nicel aşamaların hangisinin önce uygulanacağını tercih edilmesi ve son olarak nicel ve nitel verilerin nasıl ve nerede birleştirileceğinin kararlaştırılması gerekmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2018). İletişim araştırmalarında karma yöntem araştırması uygulanmasına karar verildiği takdirde de söz konusu bu dört faktör göz önünde bulundurularak, araştırma sorusunun niteliği, bağlamı ve araştırma amaçlarına uygun bir desen üzerinde odaklanması uygun olacaktır. Bu noktada iletişim çalışmalarının disiplinlerarası doğası, günümüzün giderek dijitalleşen medya alanı, Üçüncü ve Dördüncü Kültür üzerine yapılan tartışmalar hangi karma yöntem deseninin kullanılacağına karar verirken etkili olacaktır.

İletişim Araştırmalarında Disiplinlerarasılık ve Karma Yöntem Araştırmasının Kullanım Olanakları

Doğa bilimleri ile toplum bilimleri arasındaki kopukluğu ve iletişimsizliği ifade edebilmek adına kullanılan İki Kültür kavramı, çoğunlukla C. P. Snow'a

dayandırılmaktadır. Lee ve Wallerstein'a (2007) göre İki Kültür tabirindeki "kültür" sözcüğü, araştırmacıların araştırmalarını ve çalışmalarını açık şekilde ifade etmeden kullandıkları bazı epistemolojik ön kabullere dayandırdıklarına işaret etmektedir. Buna göre bilgi yapıları içinde iki kültürün var olması; araştırmacıların ya da bilim insanlarının kullandıkları ve kullanmanın yararlı ve/veya doğru olduğuna inandıkları epistemolojik ön kabuller açısından iki farklı, hatta karşıt grupta toplanma eğilimi içinde oldukları anlamına gelmektedir. Bu anlamda doğa bilimleri pozitivist bir epistemolojik bir yaklaşımla özdeşleştirilirken, toplum bilimleri içerisinde ise pozitivist ve yorumlayıcı/yorumsamacı yaklaşım arasındaki bir çatışmadan söz etmek mümkündür. Brockman (2015), tarafından ortaya atılan Üçüncü Kültür kavramsallaştırması ise; doğa bilimleri ile özellikle sanat ve toplum bilimleri arasındaki kutuplaşmayı aşmayı öneren bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Jonah Lehrer (2020) ise Snow'un bilgi alanındaki bölünmeye çözüm önerisi olarak sunduğu üçüncü kültürün günümüzde var olduğunu, ancak onun projesinden uzaklaştığını ifade etmektedir. Buna göre günümüz Üçüncü Kültürü sanatçılarla bilim insanları arasındaki bir diyalogdan ziyade, halkın geneliyle doğrudan iletişim kuran bilim insanlarının yaklaşımını ifade etmektedir. Lehrer'in çözüm önerisi yeni bir Dördüncü Kültür yaratılmasıdır. Lehrer'e (2020) göre Dördüncü Kültürün özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Dördüncü Kültür keyfi entelektüel sınırları görmezden gelerek, tüm ayırım çizgilerini bulanıklaştırmaya çalışacaktır.
2. Dördüncü Kültür doğa bilimleri ile beşerî bilimler arasındaki bilgiyi özgürce nakledecek ve indirgemeci olguyu fiili deneyime bağlamaya odaklanacaktır.
3. Bu kültür doğrulara ilişkin pragmatik bir görüş benimseyecek ve doğruları kökenleri bakımından değil, yararlılığı bakımından değerlendirecektir.

Bu bağlamda karma yöntemin toplum bilimleri içerisindeki farklı epistemolojik, ontolojik ve metodolojik yaklaşımlara sahip bulunan iki farklı paradigmadan kaynaklanan nicel ve nitel yaklaşımların sentezlendiği, tıpkı Üçüncü Kültür kavramsallaştırmasında olduğu gibi üçüncü bir metodolojik yaklaşım olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Toplum bilimlerinde nicel ve nitel yaklaşım olarak ifade edilen ve sayılar, yüzdeler, istatistikler gibi nicel verilerle; kelimeler, betimlemeler, öyküler, kişisel deneyimler gibi farklı veri türleriyle karakterize olan nitel veriler arasındaki ayırımın iletişim çalışmalarında da iki farklı kategoriye ve yaklaşıma işaret ettiği görülmektedir.

İletişim bilimleri için disiplinler kimliğinin daima sorunlu olduğuna dikkat çeken Hepkon (2006, s.22), bu alanda yapılan çalışmaların sınıflandırılması ve tarihsel analizlerinin yapılmaya çalışılmasıyla yürüyen bu süreç üzerinde uzlaşmaya varılmış bir tanımlı ortaya çıkaramadığını belirtmektedir. Bu bağlamda iletişim bilimlerinin bir disiplin olarak kabul edilmesi sorunu disiplin içi bir sorun olarak görülmektedir. Disiplinin sınırlarının ontolojik olarak çizilmesinde yaşanan sorunlar, epistemolojik yaklaşıma da yansımış gözükmektedir.

Peters (akt. Hepkon, 2006) alandaki eğilimleri üç başlık altında sınıflandırarak, Katz ile Lazarsfeld'in liberal politik felsefeyi temsil ettiklerini ve onun sosyal

bilimlerdeki pratiğini yaptıklarını, Dewey ve Carey'nin sosyal demokrat başlığına tam olarak uymasa da ikisinin de toplumsal yeniden inşa sürecinin ahlaki temellerini oluşturmak için sosyal felsefe yöntemini kullandıklarını, Hall ve Kültürel Çalışmalar ekolündeki diğer Marksist araştırmacıların ise Marksist politika ile eleştirel ideolojiye bağlı olduklarını ifade etmektedir. Birinci kesim etki üzerine çalışırken, ikinci kesim katılımı kuramsallaştırmakta ve üçüncü kesim de egemenlik ilişkilerinin açığa çıkarılması ile ilgilenmektedir. Bu üç yaklaşımın farklı amaçlarına bağlı olarak gerçekleşen ayrı ayrı hedefleri medya ve zihinsel süreç, demokrasi ve kültür, ideoloji ve güç arasındaki ilişkilerin ortaya konmasını hedeflemektedir. Bu üç akımı 19. yüzyılın paradigmaları olarak gören Peters, alanın geleceğinin geçmişin kavramlarına bağlı olduğunu söylemekte ve iletişim bilimcilerinin kendilerini özel bir "alan" içine sıkıştırmamaları gerektiğini eklemektedir (aktaran Hepkon, 2006).

Yukarıda Peters (aktaran Hepkon, 2006) tarafından kategorize edilen yaklaşımlar, iletişimkuramlarındakiiki temelakımı temsil etmekte, buakımlarise üzerine temellendikleri Pozitivist Liberal Paradigma ile Marksist Eleştirel Paradigma ile karakterize olmaktadır. Paradigmalar araştırmacıların içerisinde çalışmalarını sürdürdükleri geniş çerçeveler ve bakış açısı olarak ele alındığında, bu bakış açısının araştırmanın yöntem ve veri toplama tekniklerini etkilediği görülmektedir. Bu doğrultuda yüzeysel bir şekilde ifade edildiğinde ana akım kitle iletişim çalışmalarında medyanın izleyici üzerinde etkileri nicel bir yaklaşımla ele alınırken, eleştirel iletişim çalışmalarında medya, iktidar ve seyirci arasındaki ilişki nitel bir yaklaşımla çözümlenmektedir. Ancak buradaki temel sorun, her iki yaklaşımın da medya ve özellikle iletişim çalışmalarının temel araştırma birimlerinden birini oluşturan seyirci ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkinin karmaşık ve çok yönlü bir olgu olduğunu çoğu zaman gözden kaçırmasıdır. Esasen medya ve toplum arasındaki ilişki giderek daha da karmaşık hale gelmekte, dijital medya, sanal gerçeklik, yapay zekâ gibi küresel çapta etkisi hissedilen toplumsal olgular sayesinde bu ilişki girift ve çok katmanlı bir görünüm almaktadır.

Tarihsel bir perspektiften ele alındığında İletişim Araştırmalarının diğer disiplinlerden bağımsız olarak ortaya çıkmasının 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru gerçekleştiği görülmektedir. Bu anlamda diğer bilim dallarında da görüldüğü üzere "iletişim" alanının bilimsel bir disiplin haline gelmesi, özellikle iletişim teknolojisinin gelişmesine bağlı olarak hız kazanmıştır. Bu tarihten öncesinde ise iletişim konusu ayrı bir disiplin olarak değil, 19. yüzyılda ayrı bir bilim dalı olarak kendini kabul ettiren sosyoloji disiplinin içerisinde incelenmektedir (Aziz, 2006). Yukarıda da belirtildiği üzere genel olarak iletişim çalışmaları alana farklı bakış açılarıyla özdeşleşen iki temel kategori üzerinden incelenmektedir.

Yaylagül (2006) iletişim çalışmalarında yer alan iki ana paradigmanın temel

özelliklerini aşağıdaki gibi kategorize etmektedir:

Tablo 9. İletişim Çalışmalarında Egemen ve Eleştirel Yaklaşımların Temel Özellikleri

Egemen Yaklaşımlar	Eleştirel Yaklaşımlar
İnceledikleri konuları evrimci bir yaklaşımla ele alırlar. Buna göre, incelenen konunun ve toplumun kendine özgü değişme mantığı ve kuralları vardır.	İnceledikleri konuyu ve toplumu dönüştürebilecekleri, hatta dönüştürmeleri gerektiği düşüncesinden hareket ederler.
Dayanak noktasını Anglo-sakson pozitivist bilim felsefesi ve Amerikan pragmatizmi oluşturmaktadır.	Dayanak noktasını siyasi ve ekonomik ilişkilerin asimetrik yapısı oluşturmaktadır.
İletişim çalışmalarında egemen paradigma bireye dayanır.	Eleştirel araştırmacılar ampirik çalışma yapan yönetim araştırmacılarını sayısal tekniklere fazla güvenmekle, kuramsal olmamak ve sentez yapılamayacak araştırma sonuçları ortaya koymakla suçlarlar.
Ampirik gelenek bütün bilgilerin kaynağının duyumsal tecrübe olduğu görüşüne dayanır, bu nedenle tarihsel süreçleri, iktidarı ve egemen ideolojiyi dikkate almamaktadır.	İnsanın davranışını ve ilişkilerinin karmaşıklığını anlamak için ampirik metodun kullandığı fiziksel olgunun ötesinde açıklamalar yapılması gerektiğini vurgular. Buna göre, insan etkinliği statik, değişmez kanunlara ve doğrudan nedensel analizlere indirgenemez.
Araştırmacının değer yargılarını araştırmasına yansıtması esastır. Bu araştırma biçiminde pozitif bilgiye ve bilimin nihai amacının nesnellik olduğuna inanılan pozitivist metod kullanılır.	Araştırmanın kendisinin de toplumsal süreçlere bir müdahale olduğu, bu sebeple nesnelliğin mümkün olmadığını savunurlar. Buna göre objektiflik, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde değerlerin ve ideolojilerin üstünü örten bir maskedir.

Yaylagül'den (2006) uyarlanmıştır.

Başlıca araştırma sorunsalı medya etkileri olan Egemen/Anaakım iletişim kuramları, yukarıda yer alan tabloda ifade edildiği üzere Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Medya etkileri üzerinde duran bu kuramsal yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının etkilerini ölçmek amacıyla pozitivist-liberal araştırma geleneğinin bilimin tekrar edilebilirliği, doğrulanabilirliği ve nesnelliği gibi temel niteliklerini önemsemiştir. 1970'lere kadar nicel araştırma yaklaşımının hâkim olduğu alanda anket, içerik analizi, deneysel araştırma gibi niceliksel veri toplama teknikleri kullanılarak, yine aynı yaklaşımın bir uzantısı olarak kuramlar test edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak bu yaklaşımlarda temel sorunsal "Medya insanlara ne yapıyor?" sorunsalı etrafında şekillenirken, Katz'ın ortaya koyduğu "Kullanımlar ve Doyumlar" yaklaşımı ile birlikte "İnsanlar Medya İle Ne Yapıyor?" sorusuna cevap aranmaya başlanmıştır. İngiltere ve Kıta Avrupa'sında liberal ana akım kuramlara bir eleştiri olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlar ise, mesajın ya da

medya içeriğinin kişiler üzerindeki etkilerini değil, toplumsal anlamın inşa edilmesinde iletişimin konumunu araştırma konusu yapmaktadır. Bu bağlamda eleştirel araştırma, liberal yaklaşımın tersine, medya, iletişim ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmaktadır (Türkoğlu, 2004; Lang, 2005; Laughey, 2010; Yaylagül, 2006; Tekinalp ve Uzun, 2004).

İletişim araştırmalarında paradigma tartışmaları temelde ana akım ve eleştirel yaklaşımlar arasında sürdürülürken, eleştirel iletişim kuramları arasında da uzlaşmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Özellikle ekonomi politik ve kültürel çalışmalar arasında süregelen tartışmalar ve fikir ayrılıkları alandaki önemli tartışmaların temelini oluşturmaktadır⁵. Çelenk (2008), alanın karmaşıklığı, ilişkiler ve düzeylerinin çok katmanlılığı, aktör ve amillerinin çoğulluğuna bağlı olarak, iletişim ve medya çalışmalarıyla ilgili kuramsal tartışmanın özellikle eleştirel kuramlar içerisinde sınıf, üretim ve ekonomi temelli mi; yoksa anlam, temsil ve kültür ekseninde mi kurulması gerektiği konusunun önemli bir tartışma olmaya devam ettiğini belirtmektedir.

Medya ve izleyici arasındaki ilişkinin son derece karmaşık olduğuna vurgu yapan Burton (2008) da, özellikle medyanın etkileri hakkındaki çalışmaların üretim sürecini ve anlamın yorumlanmasını etkileyecek birçok değişkeni ve bununla birlikte medyanın insanların kendileri ve toplum hakkındaki düşünme biçimlerini etkileyebilecek dolaylı ve uzun dönem etkilerini dikkate almak zorunda olduğunu belirtmektedir. İzleyici ve medya üzerine yapılan çalışmalarda odak noktası tarihsel süreç içerisinde medyadan doğrudan etkilenen pasif bir izleyici kitlesinden, medya ile iletilen anlamın oluşturulması sürecine etkin olarak katılan aktif bir izleyici profiline doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Ancak izleyici üzerine yapılan çalışmalarda odak noktasındaki bu değişim medyanın izleyiciler üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı anlamına gelmemektedir.

Burton (2008) medya içeriğinin nasıl anlaşıldığının ve içeriğin izleyiciyi nasıl etkilediğini belirleyen sayısız etken olduğunu ifade ederek, bu süreçteki önemli değişkenleri kaynak, bağlam, ileti ve izleyici başlıkları altında toplamaktadır. Dolayısıyla iletişim sürecindeki tüm değişkenleri bütüncül ve disiplinlerarası⁶ bir yaklaşımla ele alabilmek, bu sürece dahil olan tüm tarafların dikkate alınması zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda karma yöntem araştırmasının nitel ve nicel yaklaşımları bir araya getiren desenleri ve her iki yaklaşımın sunduğu avantajları araştırma tasarımına dahil etme amacında olması iletişim çalışmalarında gerek duyulan bütüncül yaklaşımı sağlaması açısından önemli gözükmektedir.

İletişim çalışmalarında nicel ve nitel yaklaşımların bir arada kullanılabileceği

5 Tania Modleski (1998) yeni bir kitle kültürü araştırmacıları kuşağının, Frankfurt Okulu'nun Kültür Endüstrisi ve Kitle Kültürü kavramsallaştırmasıyla, kitle kültürünün özgürleştirici doğasını görmezden gelen kuramcılar seçkinci olmakla eleştiren Kültürel Çalışmalar yaklaşımının arasında bir denge kurmaya çalıştığını ifade etmektedir. Buna göre, Frankfurt Okulu'nun bazı yapıtlarındaki temel sorun okul üyelerinin inceledikleri kültürün fazlasıyla dışında olmaları iken, Kültürel Çalışmalar içerisinde araştırmalarını sürdüren günümüz eleştirmenlerinin çözümlemelerindeki temel sorun ise içinde yaşadıkları kültürle aralarındaki mesafeyi koruyamıyor olmalarıdır.

6 Disiplinlerarasılık basitçe farklı uzmanlık alanlarının bütünleştirilmesini ifade etmemektedir. Tıpkı çok yöntemli çalışmalarla karma yöntem arasında yapılan ayırım gibi disiplinlerarasılık ile çokdisiplinlilik arasında da farklar bulunmaktadır. Buna göre Değirmenci (2011) disiplinlerarasılığın en güçlü ve ayrıcı yönünün farklı disiplinlerin kullandığı bilgi, kavram, araç ve kuralların bütünleştirilmesi sonrasında, bunların ayrı ayrı toplamlarından çok daha fazla bir çözümleme gücünün ortaya çıkması olduğunu belirtmektedir.

fikri esasen yeni değildir. DeCoster ve Lichtenstein (2012) nicel ve nitel yöntemlerin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyduktan sonra, iletişim araştırmalarında bir araştırma sorununun cevaplanmasında nitel ve nicel yöntemlerin bütünleştirilebileceğine dair dört örnek vermektedir. Söz konusu bu örneklerde araştırmacılar, iki yöntemin eş zamanlı kullanıldığı ve ayrı ayrı analiz edildiği basit bir önerme yerine, nicel ve nitel yöntemden çıkan sonuçların etkileşim yollarını ön planda tutmuşlardır. Günümüzde sosyal bilimlerdeki araştırma metodolojisinin geçmişte olduğundan daha geniş kapsamlı ve karmaşık olduğuna, üstelik araştırmanın yürütüldüğü çerçevenin de daha karmaşık bir yapı arz ettiğine vurgu yapan Punch (2005) ise sosyal bilimlerde görgül araştırma yolu olarak nicel yöntemlerin geleneksel egemenliğinin 1960'larda tartışılmaya başlandığını, söz konusu tartışmanın, nitel yaklaşım eğilimine olan ilginin artmasıyla ortaya çıktığını ve daha sonra da nicel ve nitel yöntemleri savunan araştırmacılar arasında bir kutuplaşma yarattığını belirtmektedir. Paradigma savaşları⁷ olarak da tanımlanan bu süreçte nicel-nitel yaklaşımları savunan bilim insanları arasında etkileri hala süren bir yöntem tartışması doğmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi bu yöntembilimsel çatışmaya alternatif bir metodolojik yaklaşım olarak karma yöntem araştırması sosyal bilimlerde giderek önem kazanmaktadır.

DeCoster ve Lichtenstein (2012) iletişim çalışmalarında nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanan karma araştırma yönteminin sağladığı avantajları aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Her iki yöntemin sınırlılıklarını en az düzeye indirerek, bir araştırma projesinde bütünleştirilmesi nicel ve nitel literatürleri birbirlerine daha yakın hale getirecektir.
2. Uzun vadede nicel ve nitel yöntemleri kullanan araştırmacılar arasındaki diyalog ortak bir bilgi platformu oluşturacaktır.
3. İki yöntem arasındaki bu diyalog yöntembilimsel bilgi temellerini genişletme, araştırmacıların birbirlerinin bakış açılarına ve yöntemlerine saygı duymalarına yardımcı olacak ve aynı zamanda her iki alanda da araştırmayı eleştirel olarak değerlendirme olanağı sağlayacaktır.
4. İki yöntem karma bir desende birleştirildiğinde nicel yöntemler nitel analizin derinliğine katkıda bulunabilecek ve nitel yöntemler bir anketin sonucunda katılımcıların sesini yansıtabilecektir.
5. Nicel ve nitel yöntemleri bütünleştirmek okur sayısını ve bilimsel araştırmanın etkisini artıracaktır.
6. Karma yöntem araştırmalarını tercih eden ve sadece tek bir kaynaktan kanıt sağlayan bilimsel araştırmalardan kuşku duyan eleştirmenlerin sayısı giderek

7 Boyatsiz'in (aktaran Teddlie ve Tashakkori, 2015) nicel ve nitel yöntemlere önyargılı yaklaşan araştırmacıları tanımlamak için kullandığı *nicelfobik* ve *nitelfobik* kavramlarını genişleten ve karma yöntemle uyarlayan Teddlie ve Tashakkori (2015) üçüncü bir kategori olarak *karmafobikleri* eklemektedir. Karma yöntemin bazı araştırmacılar tarafından hala tartışılmasını eleştiren yazarlar, karmaşık sosyal olayların anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuş bu üç yaklaşımın arasında daha fazla diyalogdan yana olduklarını belirtmektedir. Buna göre araştırmacıların belirli araştırma sorularının sadece nicel yöntemler ya da sadece nitel yöntemler kullanılarak, bazı araştırma sorularının ise karma yöntemle anlaşılabilirliğinin fark edilmesi, bu yaklaşımlar arasındaki diyalogu hızlandıracaktır (Teddlie ve Tashakkori, 2015).

artmaktadır. Bu bağlamda her iki yöntemin de aynı çalışmada uygulanması nicel ve nitel literatürler arasında alıntı yapılmasını sağlayarak, her iki yöntemin uygulayıcıları tarafından kabul edilebilir tezlere ilişkin kanıt sağlanmasına yardımcı olacaktır.

İletişim çalışmalarında nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılması yaklaşımı yeni olmamakla birlikte ülkemizde gerçekleştirilen tez çalışmalarının çoğunlukla tek bir yaklaşımın kullanıldığı araştırmalar olduğunu söylemek mümkündür. Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim dalında doktora aşamasında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarını incelediği çalışmasında Koç (2021), söz konusu çalışmaların %36,9'luk bir oranla en fazla nitel yöntemle gerçekleştirildiği bulgusuna ulaşmıştır. Bu doğrultuda sinema alanı üzerine gerçekleştirilen tezlerin ise, %19,2'sinin teorik bilgi birikimine katkı sunan çalışmalar olduğu, önemli bir kısmının (%80,8) ise veri incelemelerinden (film çözümlemesi, görüşme sonuçları, anket değerlendirmesi gibi) oluştuğu sonucuna varılmaktadır. Tezlerin yöntem açısından değerlendirilmesinin en anlamlı sonuçlarından biri, film çözümlemeleri üzerine gerçekleştirilen tezlerin %59,3'ünde herhangi bir yöntem ve tekniğin kullanılmamasıdır (Koç, 2021). Tufan (2019) ise radyo yayıncılığı ile ilgili lisansüstü tezleri incelediği çalışmasında, erişime açık bulunan 96 adet tezi değerlendirmiş ve bu tez çalışmalarının büyük çoğunluğunun alan araştırmasına dayalı anket ve görüşme gibi veri toplama tekniklerini kullanan araştırmalar olduğu, pek çok tezde birden fazla araştırma tekniğinin uygulandığı, en fazla tercih edilen veri toplama tekniğinin ise daha önce de belirtildiği gibi 'görüşme' ve anket olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmanın bulgularında göre; içerik analizi ve literatür taraması üzerine kurulu tezler de çoğunlukta iken, incelenen üç tezde ise herhangi bir araştırma yöntemi kullanılmadığı belirtilmektedir (Tufan, 2019). Yeni Medya üzerine gerçekleştirilen tez çalışmalarını inceleyen Posos Devrani ve Kesici (2020) ise söz konusu bu çalışmaları, ele aldıkları alanın doğasına aykırı olarak geleneksel yöntemler kullanarak inceledikleri için eleştirmektedir. Buna göre internetin katılımcı kültüründen temellenen çalışmalar, yeni yöntemlere ihtiyaç duymaktadır.

Özellikle postmodernist paradigmanın sosyal bilimler üzerindeki etkisini iletişim araştırmaları bağlamında ele alan kapsamlı ve derinlikli çözümlemesinde Etike (2018), iletişim araştırmalarındaki güncel sorunları ve eğilimleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Postmodern yaklaşım iletişim alanındaki tüm metodolojik yaklaşımları etkileyerek, sosyal bilimler üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur.
2. Metodoloji, yöntem ve veri toplama teknikleri kavramları konusunda kavramsal bir karmaşa bulunmakta ve farklı yönetsel yaklaşımlar veri toplama tekniklerine indirgenmektedir.
3. Araştırmalarda analiz düzeyi daha teknik konularda kalmakta, toplumsal değerlendirmelerden ve toplumsal olguların tarihsel ve toplumsal belirlenimleri içerisinde kavranmasından kaçınılmaktadır.
4. Alandaki makale ve tez çalışmalarında üretilen bilginin yarısından fazlası betimleyici çalışmalar olup, analiz birim olarak ise "içerik" tercih edilmektedir. Bu nedenle alanın en çok başvurulan çözümleme yöntemleri içerik analizi⁸,

⁸ Söz konusu bu çözümleme yöntemleri arasında en sorunlu konumda bulunan içerik analizidir. Tarihsel bağlamda nicel bir yöntem olarak ortaya çıkan içerik analizi, alanda sosyal bilimlere bilimsel niteliğini kazandıranın araştırma metodolojisi olduğu gerçeğine yönelik duyarlılığının az olması nedeniyle nitel bir yaklaşım benimseyen çalışmalarda da kullanılmakta, nitel içerik analizi olarak yorumlayıcı/yorumsamacı yaklaşımlarda kullanılan ayrı bir çözümleme yöntemi bulunmasına rağmen yöntemler ve paradigma arasındaki ilişki çoğunlukla göz ardı

söylem analizi ve göstergebilimsel analizdir.

5. Pozitivist metodolojinin, alandaki hâkim konumunu hala koruduğu, bu nedenle araştırmacıların yüzde ellisinin hala pozitivist metodolojiyi kullandığı görülmektedir. Araştırmacıların diğer yarısı ise kendi içinde eleştirel gerçekçilik, post-yapısalcılık gibi farklı metodolojik pozisyonları benimsemiştir.

6. İletişim alanında yorumlayıcı/yorumsamacı geleneğin kavramları ve araçlarını kullanan, ancak post yapısalcı/postmodern metodolojinin epistemolojik ve ontolojik öncüllerine yaslanan yeni bir melez tür ortaya çıkmıştır ve alanda oldukça etkilidir.

7. Her beş araştırmadan birinde ve her üç doktora tezinden birinde ise yöneme ilişkin hiçbir açıklama yapılmamaktadır. Yöntemi belirtilen araştırmaların içinde en düşük oran da doktora tezlerine aittir⁹.

Etike'nin (2018) araştırmasının en dikkat çekici ve düşündürücü bulgusu, son maddede ifade edilen ülkedeki iletişim araştırmalarında mevcut bulunan yöntem duyarsızlığı ya da yöntemin bir araştırmaya bilimsel geçerlilik ve güvenilirliğini sağlayan temel nitelikler olduğuna dair bir farkında olmama durumudur. Tamamen ampirik bir gözlem olmaktan öteye gitmemekle birlikte, özellikle tez çalışmalarında son dönemde lisansüstü bir tez çalışmasının sadece ilgi duyulan içeriklerden oluştuğuna dair görece bir yanılma ve medya çözümlemesinin de yine yalnızca kişisel görüşler üzerine inşa edilebileceği düşüncesinin yaygın olarak görüldüğü söylenebilmektedir. Medya eleştirisi ve çözümlemesinin bir film, televizyon programı, video oyunu ya da diğer medya içerikleri üzerine kişisel görüşlere dayandırılmayacağını ifade eden Berger (2018), bir araştırmacının medya içerikleri üzerine yaptığı değerlendirmelerin değerli olduğuna başkalarını ikna etmek istiyorsa, bu değerlendirmeleri desteklemesi gerektiğini belirtirken, medya çözümlemelerinde analiz yöntemlerinin önemine vurgu yapmaktadır.

Bilimsel araştırma metodolojisinde paradigma, yöntembilim, yöntem ve veri toplama teknikleri arasında dolaysız bir ilişki bulunmaktadır ve araştırma tasarımı bu ilişki üzerine inşa edilmektedir. İletişim çalışmaları alanında paradigma, yöntembilim, yöntem ve veri toplama teknikleri arasındaki ilişkiye dair geliştirilecek farkındalık ve duyarlılık, iletişim teknolojisi alanında yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler açıklanırken, değerlendirilirken ve tanımlanırken araştırmacıyı bu amaçlara ulaştıracak bilimsel yaklaşım ve desenlerin seçilmesini sağlayacaktır.

Sonuç

Bu çalışma nitel ve nicel yaklaşımların dışında, üçüncü bir yöntembilimsel yaklaşım olarak karma yöntem araştırmasının iletişim araştırmaları alanında nasıl kullanılabilirliğini ediliğinden araştırmacının yaklaşımından (nicel ve nitel) bağımsız bir şekilde iletişim alanındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Çilingir (2017) iletişim alanında içerik analizi ile ilgili yapılan 64 lisansüstü tezi incelediği çalışmada, yüksek lisans tezleri arasındaki oranının %51,6, doktora tezleri arasındaki oranın ise %48,4 olduğunu belirtmektedir.

9 Şafak Etike'nin (2018) araştırması iletişim çalışmaları alanındaki eğilimlerin, bu araştırmalarda yöntemin konumunun ve bilimsel bilgiye yaklaşımlarının ayrıntılı bir çözümlemesini içermektedir. Yukarıda araştırma bulguları yöntembilim, yöntem ve analiz yöntemlerini içerecek şekilde kısaltılmıştır. Makalenin sınırlarını korumak amacıyla ele alınmamakla birlikte, eleştirel iletişim çalışmalarının "eleştirel" niteliğinin aşındığı ifade edilen çözümlemelerde, eleştirel iletişim kuramlarına dayalı araştırmaların; sınıfı analizden dışlama, metne kapanma, gerçekliğin dilin içerisinde arama ve alımlayıcıyı merkeze alarak, mikro olana odaklanıp sadece betimleyici bilgi üretme olarak üç temel eğilim içerisinde bulunması eleştirilmektedir.

ve alana sağlayabileceği metodolojik katkıları ortaya koymayı amaçlamıştır. Yeni bir çağın, çetrefilli toplumsal olgularını açıklayabilmek, tanımlayabilmek ve inceleyebilmek için yenilikçi bir bakış açısına ve yöntembilimsel yaklaşıma yönelik artan bir ilgi ve ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal bilimlerin 19. yüzyılda bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı günden bu yana tartışmalı konumu kurmaca metinlere dahi yansımaktadır. Amerikan yapımı bir sitcom dizisi olan *The Big Bang Theory*'nin insan ilişkilerinin doğasını kavramakta zorluk çeken ünlü karakteri Sheldon Cooper, çalıştığı üniversitedeki bir diğer akademisyen olan Barry Kripke'yle dostluk kurmakta zorluk çeker. Bu zorluğu aşmak ve en yakın arkadaşlarının onu neden sevdiğini anlayabilmek için 211 soruluk bir anket hazırlar. Karşı komşusu Penny'e anketi götürdüğünde, Penny bunu öğrenmenin başka bir yolu olup olmadığını sorar. Penny'e katıldığını belirten Sheldon "Sosyal bilimler büyük ölçüde saçmalaktır" cevabını verir: "Ama beynine elektrot koyup benim arkadaşlığıma verdiğin tepkileri ölçmenin dışında yapabileceğimin en iyisi bu". Parçacık fizikçisi kurmaca bir karakter olan Sheldon, sosyal bilimler ile fen/doğa bilimleri arasında kesin bir ayırım yapıp, fen/doğa bilimlerini üstte konumlandıran hiyerarşik bir ilişki kurarken esasen Onwuegbuzie ve Jonhson'nın (2004) Yöntembilimci Safçılar (Methodolojist Purist) adını verdikleri araştırmacıların da birer temsilini sunmaktadır. Burada belirtilmesi gereken Metodolojist Safçılığın yalnızca fen/doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki kesin bir sınırı muhafaza etmek isteyen araştırmacıları değil, sosyal bilimlerde nicel ve nitel yöntemlerden birini seçerek araştırma tasarımını inşa etmeyi savunan bilim insanlarını da kapsamasıdır. Ancak içinde bulunulan dijital çağda karmaşıklaşan toplumsal olgular çok yönlü, çok bileşenli, çok katmanlı ve derinlikli bir metodolojiyi gerekli kılmaktadır. Karma yöntemin söz konusu bu metodolojiyi sağlamak üzere bir çözüm yolu olarak sunulduğunu söylemek mümkündür. Fen/doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki kutuplaşan ilişkiyi aşmanın bir yolu olarak Üçüncü, hatta Dördüncü Kültürden bahsedilirken, sosyal bilimler alanında nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarını bir arada, sistematik araştırma desenleri içerisinde birleştiren Karma Yöntem de iki farklı paradigmaya dayanan nicel ve nitel araştırma yaklaşımları arasındaki gerilimi toplumsal olguları açıklamakta bir avantaja dönüştüren üçüncü bir araştırma yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır.

21. yüzyılda, medya ve toplum arasındaki ilişki yukarıda sözü edilen çok katmanlı ve çok boyutlu toplumsal olguların başında gelmektedir. Dijital kitle iletişim araçları ile karakterize olan günümüz toplumları karmaşık ve mudil bir yapı arz etmekte, bu yapının çözümlenmesi ise farklı, yenilikçi ve bütünlüklü bir bakış açısı ile mümkün olmaktadır. Bilimsel çalışmalarda nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının bir arada kullanılarak, bir olgunun daha derinlikli, detaylı ve kapsamlı anlaşılmasını sağlayan bir yaklaşım olarak karma yöntem araştırması iletişim çalışmaları gibi başından itibaren çok yönlü ve çok katmanlı bir çalışma alanı için büyük olanaklar sunmaktadır. İletişim çalışmalarında araştırma sorusunun nicel ve nitel olmak üzere çoklu veri elde etme yollarını kullanarak cevaplanmaya çalışılması, sorunsalın daha iyi anlaşılması sağlamakla kalmayıp, medya ve izleyici gibi alanın temel araştırma konularına ilişkin günümüze kadar gelen tartışmalara yeni bir boyut katacak sorular sorulmasının ve bu sorulara cevaplar bulunmasının yolunu açma potansiyeli de taşımaktadır. İletişim araştırmaları pozitivist paradigma ile özdeşleşen egemen/anakım yaklaşımlarla, yorumlayıcı/yorumsamacı ve eleştirel paradigma ile anılan

eleştirel kuramların arasındaki farklı bakış açıları üzerine inşa edilmiş gözükmektedir. Bu yaklaşımlar, yüzeysel bir bakış açısıyla açıklandığında ele aldıkları sorunsala ilişkin araştırmalarda farklı yöntem ve veri toplama teknikleri kullanmakta, anaakım yaklaşımlar nicel yöntemle alanın sorunlarını ele alırken, eleştirel yaklaşım nitel yöntemleri ve veri toplama tekniklerini tercih etmektedir. Bu anlamda nicel ve nitel yaklaşımları pragmatist bir çerçevede birleştiren karma yöntem araştırmaları, iletişim çalışmalarında sosyal bilimlerin diğer disiplinleriyle ortak olarak kullanılan veri toplama teknikleri ve metin çözümleme yöntemlerini belirli prosedürlere bağlı olarak gerçekleştirilen desenlerde bir araya getirerek, alanın ele aldığı sorunlara ve incelediği konulara yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesini sağlayabilecektir.

İletişim çalışmalarının disiplinlerarası doğası ilk ortaya çıktığı günden bu yana tartışılmakta ve sorunlu bir konumlandırmanın izlerini taşımaktadır. Ancak burada esas olarak üzerinde durulması gereken, disiplinlerarası olarak konumlandırılan bu alanın ele aldığı konular ve sorunlara yanıt arama girişiminin medya ve toplum arasındaki çok yönlü ilişkinin temel niteliklerini ayrıntılı, kapsamlı ve bütünlüklü ortaya koyma amacını taşımasıdır. Bilimsel yöntemlerin sadece veri toplama tekniklerine ve bu tekniklerde kullanılan teknolojiye indirgenemeyeceği fikrinden hareketle, Karma Yöntemin bu anlamda iletişim çalışmalarında son dönemde gerçekleştirilen araştırmalarda görülen bu indirgemeci ve yüzeysel yaklaşıma karşı yukarıda ifade edilen temel amacı yerine getirmede, metodolojik olarak büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

Aydın-Çakır, A. ve Türkeş-Kılıç, S. (2021). Bilimsel çalışmalarda karma yöntem nasıl kullanılır? Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42(1). 1-15. <https://doi.org/10.30794/pausbed.802568>.

Aziz, A. (2006). Dünyada ve Türkiye’de iletişim araştırmaları, Kültür ve İletişim, 9(1). 9-31.

Balcı, A. (2020). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. Pegem Akademi.

Berger, A.A. (2018). Medya çözümleme teknikleri. (N. Pembecioğlu, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Brockman, J. (2015). Üçüncü kültür bilimsel devrimin ötesi. (Y. Türedi, Çev.). Alfa Yayınları.

Burton, G. (2008). Görünenden fazlası medya analizlerine giriş. (N. Dinç, Çev.). Alan Yayıncılık.

Creamer, E. G. (2020). Tamamen bütünleştirilmiş karma yöntem araştırmalarına giriş. (İ. Seçer, S. Ulaş, Çev.). Vizetek.

Creswell, J. W. (2017a). Eğitim araştırmaları nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi. Edam.

Creswell, J. W. (2017b). Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (S. B. Demir, Çev. Ed.). Eğiten Kitap.

Creswell, J. W. & Plano Clark. V. (2018). Karma yöntem araştırmaları tasarım ve yürütülmesi. (Y. Dede, S. B. Demir, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Christensen, L.B., Johnson, R.B., Turner, A.T. (2020). Araştırma yöntemleri desen ve analiz. (A. Aypay, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Çelenk, S. (2008). İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar. De Ki Yayınları.

Çilingir, A. (2017). İletişim alanında içerik analizi yöntemi kullanılarak yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine bir inceleme. Erciyes İletişim Dergisi, 5 (1), 148-160. <https://doi.org/10.17680/erciyesakademia.291891>.

DeCoster, J. & Lichtenstein, B. (2012). İletişim araştırmalarında nicel ve nitel yöntemleri bütünleştirme. Ö. Güllüoğlu (Ed.). İletişim bilimlerinde araştırma yöntemleri görsel metin çözümleme içinde (s.383-406). Ütopya Yayınevi.

Değirmenci, K. (2011). Sosyal bilimlerde disiplinlerarasılılığı ve disiplinler ayrımları yeniden düşünmek. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İletişim Eğitimi Özel Sayısı, (15), 72-80. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akil/issue/48080/607904>.

Etike, Ş. (2018). İletişim çalışmaları ve yöntembilim: eleştirel bilgi üzerine bir tartışma. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Greene, J. C., Caracelli, V. J. ve Graham, W. F. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. Educational Evaluation and Policy Analysis, 11/3, 255-274.

Hepkon, Z. (2006). İletişim bilimleri ve kültürel çalışmalar: bir disiplinin sınırları sorularımızın sınırlarını kapsayabilecek mi? İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 5(9), 19-27.

Johnson, R.B.& Onwuegbuzie, A. R. (2004). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come author(s). Educational Researcher, Vol. 33, No. 7 (Oct., 2004), pp. 14-26 Published by: American Educational Research Association URL: <http://www.jstor.org/stable/3700093>.

Johnson, R.B.& Christensen, L. (2014). Educational research, quantitative, qualitative and mixed research 5. edition. Sage.

Koç, Ç. T. (2021). Radyo, televizyon ve sinema anabilim dalındaki doktora tezleri üzerine bir içerik analizi. OPUS International Journal of Society Researches, 17 (33), 674-700 . <https://doi.org/10.26466/opus.832924>.

Kuhn, T. S. (1995). Bilimsel devrimlerin yapısı. (1995). (N. Kuyaş, Çev.). Alan Yayıncılık.

Lang, K. (2005). İletişim Araştırmaları Kökenleri ve Gelişmesi. Erol Mutlu (Der.), Kitle iletişim kuramları içinde (s.27-42). Ütopya.

Laughey, D. (2010). Medya çalışmaları teoriler ve yaklaşımlar. (A. Toprak, Çev.). Kalkedon.

Lee, R. E. & Wallerstein, I. (2007). İki kültürü aşmak modern dünya sisteminde fen bilimleri ve beşerî bilimler ayrılığı. (A. Babacan, Çev.). Metis Yayınları.

Lehrer, J. (2020). Proust bir sinirbilimciydi. (F. B. Aydar, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Onwuegbuzie, A.J.&Johnson, R.B. (2004). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. Educational Researcher, Vol 33, Issue 7, 14-26.

Onwuegbuzie, A.J.&Johnson, R.B. (2006). The validity issue in mixed methods research. Research in the Schools Mid-South Educational Research Association, 13, 48-63.

Marshall, G. (2003). Sosyoloji sözlüğü. (O. Akınbay, D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.

Maxwell, J. A. (2018). Nitel araştırma tasarımı etkileşimli bir yaklaşım. (M. Çevikbaş, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Modleski, T. (1998). Eğlence incelemeleri kitle kültürüne eleştirel yaklaşımlar. (N. Gürbilek, Çev.). Metis Yayınları.

Neuman, W. L. (2006). Toplumsal araştırma yöntemleri nicel ve nitel yaklaşımlar I. (S. Özge, Çev.). Yayın Odası Yayıncılık.

Posos Devrani, A. E. & Kesici, İ. (2020). Yeni medya araştırmalarında yöntemler ve araçlar ne kadar yeni? Türkiye'deki lisansüstü tezlere dair bir meta analiz çalışması. Selçuk İletişim, 13 (1), 273-293. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/52040/612535>.

Punch, K. F. (2005). Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar. (D. Bayrak, H.B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitabevi.

Teddle, C. & Tashakkori, A. (2015). Karma yöntem araştırmalarının temelleri. (Y. Dede, S.B. Demir, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.

Tekinalp, Ş.& Uzun, R. (2004). İletişim araştırmaları ve kuramları. Derin Yayınları.

Tufan, F. (2019). Türkiye'de radyo alanında yazılan lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7 (1), 110-130. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.442946>.

Türkoğlu, N. (2004). İletişim bilimlerinden kültürel çalışmalara toplumsal iletişim tanımlar, kavramlar, tartışmalar. Babil Yayınları.

Yaylagül, L. (2006). Kitle iletişim kuramları. Dipnot Yayınları.

Yıldırım, A & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.